

Akman, A. Z. (2023). "Türkiye'de "Teknostres" Konusunda Gerçekleştirilen Çalışmalara Yönelik Bir İnceleme", *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, Özel Sayı 2, 71-86

Doi: 10.55775/ijemi.1326272

<https://dergipark.org.tr/en/pub/ijemi>

Başvuru Tarihi/Received Date: 12.07.2023 Kabul Tarihi/Accepted Date: 09.10.20223

Araştırma Makalesi/Research Article

Türkiye'de "Teknostres" Konusunda Gerçekleştirilen Çalışmalara Yönelik Bir İnceleme

Öğr Gör. Dr. Abdullah Zübeyr Akman, ORCID: 0000-0001-6392-1884, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye; abdullahzubeyrakman@gmail.com

A Review of Studies Conducted on "Technostress" in Turkey

Abstract

Digitalization and digital transformation processes have various consequences for employees in modern economies. These consequences can be individual or organizational. Especially developing information and communication technologies have many effects on employees. One of these effects is known as "technostress". Technostress is an expression of stress, anxiety and fear that arise due to digital technologies. The aim of this study is to reveal the scope of "postgraduate thesis" and "article" studies on technostress carried out in Turkey and to analyse and scientifically map the studies. Systematic review method was utilized as a method in the study. In this context, searches were made in YÖKTEZ and DergiPark databases in the national literature and a total of 32 postgraduate theses and 24 articles were reached and evaluated. As a result, some important results such as the university and journal that conducted the most studies on the subject, the most used scales were reached, and it was concluded that the subject of technostress has been frequently studied since 2017 and that technostress levels increase as the number of employees increases depending on technology. In addition, as a result of this study, it was aimed to guide the studies to be conducted by other researchers on the subject by examining the studies on technostress.

Keywords: Stress, Technostress, Thesis, Article, Systematic Review.

Jel Classification: M10, M19, O39

Türkiye'de "Teknostres" Konusunda Gerçekleştirilen Çalışmalara Yönelik Bir İnceleme

Özet

Yaşanan dijitalleşme ve dijital dönüşüm süreçlerinin modern ekonomilerde çalışanlar üzerinde çeşitli sonuçları vardır. Bu sonuçlar bireysel olabileceği gibi örgütsel de olabilmektedir. Özellikle gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin çalışanlar üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır. Bu etkilerden bir de "teknostres" olarak bilinmektedir. Teknostres, dijital teknolojilere bağlı olarak ortaya çıkan stres, endişe ve korkunun bir ifadesidir. Özellikle dijital teknolojilerin iş yerinde bir stres oluşturduğu yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de gerçekleştirilen teknostres konulu "lisansüstü tez" ve "makale" çalışmalarının kapsamının ortaya konularak çalışmaların analizlerinin ve bilimsel olarak haritasının çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmada yöntem olarak sistematik inceleme yönteminden yararlanılmıştır. Bu kapsamda ulusal literatürdeki YÖKTEZ ve DergiPark veri tabanlarında taramalar gerçekleştirilmiş ve toplamda 32 lisansüstü tez ve 24 makale çalışmasına ulaşılarak değerlendirmeye alınmıştır. Sonuç olarak konuyla ilgili en çok çalışma gerçekleştiren üniversite ve dergi, en çok kullanılan ölçekler gibi bazı önemli sonuçlara ulaşılmış ve teknostres konusunun 2017 yılından itibaren sıklıkla çalışıldığı ve teknolojiye bağlı olarak çalışan sayısı arttıkça teknostres düzeylerinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu çalışma sonucunda teknostres konulu çalışmalar incelenerek başka araştırmacılar tarafından konuyla ilgili yapılacak çalışmalara yön gösterilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Stres, Teknostres, Tez, Makale, Sistematik İnceleme

JEL Sınıflandırması: M10, M19, O39

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışmada, araştırma ve yayın etiği kurallarına uyulduğu yazarlar tarafından taahhüt edilmektedir.

Yazar Katkı Oranları: Birinci yazarın katkı oranı %100.

Çıkar Beyanı: Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

1. Giriş

Son yıllarda, dijital gelişmeler çok çeşitli sistemlerin geniş yeteneklere sahip olmasını sağlamıştır. Özellikle otomasyon, veri analitiği, yapay zekâ ve makine öğreniminin topluma sağladığı faydalar günlük hayatta giderek daha belirgin hale gelmektedir (Brynjolfsson ve McAfee, 2014). Çalışmaları 2011 yılından önce başlanan ve 2011 yılında adı konulan dördüncü endüstri devrimi, dijitalleşme ve dijital dönüşüm konularında başta bireyler ve çalışanlar olmak üzere gündelik hayattan iş hayatına kadar birçok faktörü etkilemektedir. Bu etkinin sonucu olarak bilgi sistemleri, iletişim yazılımları, kurumsal ağlar gibi işyerinde uygulanan bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde yüksek oranlarda verimlilik ve etkinlik sağlanmaktadır (World Economic Forum, 2016). Bunun yanı sıra bu tür etkilerin genel olarak olumlu sonuçları olmasına rağmen bilgi iletişim teknolojilerinin neden olduğu çevresel etkiler (Temizel, 2023), insan sağlığı üzerindeki etkiler (Mustafaoğlu vd., 2018) ve stres (Tarafdar vd., 2007) gibi bazı olumsuz durumlar da mevcuttur. Bu olumsuz durumlardan biri de çalışanların bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmaları sonucu ortaya çıkan bir nevi stresle alakalı olan “teknostres” kavramıdır (Tarafdar vd., 2019; Ma vd., 2021).

Yeni ve karmaşık bir teknolojik sistemi kullanmak başlı başına streslidir ve bu paradigma değişimi çalışanlar tarafından hemen içselleştirilemeyebilir. Bu durum da çalışanlar üzerinde endişe, çekingenlik ve hayal kırıklığı şeklinde kendini gösterebilen yüksek teknostres seviyelerine neden olabilmektedir (Sasidharan, 2022). Teknostres kavramı, çok boyutlu değerlendirilmektedir. Özellikle kavram çalışanları fiziksel, duygusal ve zihinsel refahları üzerinde kalıcı bir etkiye sahip olan olumsuz bir psikolojik duruma hapsedebilir (Salanova vd., 2013). Ayrıca teknostres, genellikle yetersiz eğitim ve uygulama sonrası bilgi-destek faaliyetlerinin eksikliğine bağlanmaktadır (La Torre vd., 2019).

Bu çalışmanın amacı Türkiye’deki alanyazında yazılan “teknostres” konulu tez ve makaleleri içerik analizi yöntemiyle analiz etmek ve gelecekteki çalışmalara yol göstermektir. Çalışmanın önemi ise son dönemlerde hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin çalışma hayatında yer alan çalışanlar üzerindeki bazı olumsuz etkileri kapsamında değerlendirilen “teknostres” kavramının öncüllerini ve ardıklarını ortaya koyarak hem çalışanlar hem de işletmeler için sonuçlarını ele almaktır. Çünkü teknostres kavramı ilk olarak 1980’lerde ortaya atılmış olmasına rağmen (Brod 1984), yakın zamana kadar araştırmacılar tarafından çok fazla ilgi görmemiştir (Brillhart 2004; Wang vd. 2008; Sellberg ve Susi, 2014).

Çünkü teknostres kavramının farkında olunması, kavrama neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması ve buna yönelik bazı yönetsel yaklaşımların sergilenmesi önemlidir.

Çalışma, ilk olarak teknostres kavramının ortaya konulmasıyla başlamıştır. Devamında konunun lisansüstü tez ve makalelerde nasıl işlendiğinin gösterilmesi ve en sonunda da sistematik incelemeyle konunun detayları incelenmiştir.

2. Teorik Çerçeve

2.1. Teknostres Kavramı

Dijitalleşme, teknoloji odaklı temel bir dönüşüm sürecidir. Kavramın kökleri dijital teknolojilerin hızla ilerlemesine ve yaşamın tüm alanlarına giderek daha fazla yayılmasına dayanmaktadır (Stolterman ve Fors, 2004). Örneğin 2012-2021 dönemleri göz önüne alındığında Avrupa Birliğinde BİT (bilgi ve iletişim teknolojileri) uzmanı olarak istihdam edilen kişi sayısı %50,0’den fazla artış göstermiştir. 10 yıl boyunca, istihdamdaki BİT uzmanları yıllık ortalama %4,6’lık bir büyüme oranıyla sürekli artmıştır (Eurostat, 2021). Bu büyüme eğilimleri ekonomideki dijital dönüşümün boyutlarını yansıtmaktadır. Diğer yandan dijital dönüşümün çalışanların psikososyal çalışma ortamları üzerinde de bazı sonuçları vardır. Bunlar, teknolojiyle ilişkili stres açısından olumsuz olabileceği gibi, faydalı dijital araçlar veya teknolojiyle desteklenen daha iyi bir iş organizasyonu ya da üretim süreci sayesinde stresin ya da diğer

bazı psikososyal olumsuzlukların azaltılması bakımından olumlu bir süreç olabilmektedir (Dragano ve Lunau, 2020; Çini vd., 2023).

BİT kullanımlarının çalışanlar açısından bazı avantaj ve dezavantajları vardır. BİT'leri kullanmanın başlıca avantajları arasında iş verimliliği ve üretkenliğin artması, bilgiye anında erişim, güvenlik, her yerden çalışma imkânı, çevre dostu olma, müşteri verilerine erişim, yenilikçi ve özel ürün ve hizmetler sunma potansiyeli vb. yer almaktadır (Marín-García vd., 2021; Mushtaq vd., 2022). BİT'leri kullanımının dezavantajları arasında artan çalışma saatleri, stres ve sağlık sorunlarına neden olabilecek iş-yaşam dengesizliği sorunları yer almaktadır (Messenger vd., 2017). BİT'leri kullanmanın bir diğer dezavantajı da işyerinde halihazırda uygulanmakta olan teknolojik gelişmelerin sürekli güncelleme gerektirmesi ve bunun da çalışanlar için strese neden olması nedeniyle karmaşık olmaları yer almaktadır (Ragu-Nathan vd., 2008). BİT'lerin neden olduğu olumsuz psikolojik ve fizyolojik durumlardan birisi de teknostres olarak adlandırılmaktadır. Birçok yazar, iş yerinde teknoloji kullanımının tetiklediği olumsuz etkilerden birinin de teknostres olduğunu vurgulamaktadır. Teknostres, yoğunlukla bazı çalışanların işlerinde yoğun bir şekilde BİT kullandıklarında yaşayabilecekleri psikolojik ve fizyolojik olumsuz tepkileri tanımlamak için kullanılmaktadır (Arnetz ve Wiholm, 1997). Teknostres, yoğunlukla teknolojik değişimin gerçekleştiği yüksek hızdan kaynaklanan, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımıyla ilgili özel bir stres türüdür (Şahin ve Çoklar, 2009).

Dijital teknolojiler geliştikçe ve kullanımları yaygınlaştıkça çalışanların yaşadıkları teknostres düzeyleri artmaktadır. Çalışanlar açısından özellikle internet çağında yetişememe korkusu başta stres olmak üzere birçok olumsuz duruma neden olmaktadır. Bu durum da sürekli olarak internete bağlı kalmayı ve çevrimiçi olmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda da internet ve akıllı telefonların yoğun ve zorlayıcı kullanımı ise tekno-bağımlılık adı verilen bir bağımlılık durumuna neden olabilmekte ve bu durum da teknostrese yol açmaktadır (Young, 2015). Bu kapsamda bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle ortaya çıkan bazı olumsuz durumlara (tekno-aşırı yüklenme, teknolojik gelişmelere yetişememe, teknolojiye uyum sağlayamama sonucu işten çıkarılma korkusu ya da stres vb.) teknostres denilmektedir.

Teknostres kavramını ilk olarak tanımlayan yazarlardan birisi olan Brod, teknostresi “*yeni bilgisayar teknolojileriyle sağlıklı bir şekilde başa çıkamamaktan kaynaklanan modern bir adaptasyon hastalığı*” şeklinde tanımlamıştır (Brod, 1984). Tarafdar ve diğerleri (2007) teknostresi, Bilgi Teknolojisine (BT) sağlıklı bir şekilde uyum sağlayamama veya BT ile başa çıkamamanın neden olduğu stres olarak tanımlamıştır. Teknostres olgusu, bir çalışanın bilgi ve iletişim teknolojisinin (BİT) sürekli varlığı ve değişimi nedeniyle hissettiği stres olarak tanımlanmaktadır (Tarafdar vd., 2007; Ayyagari ve Sindelar, 2010). Daha spesifik olarak, teknostres, çalışanların işlerinde bilgisayarları etkili bir şekilde kullanmak, yeni BİT'lere uyum sağlamak veya bunlarla başa çıkmak için gerekli becerilere sahip olmadıklarını algıladıklarında ortaya çıkan bir endişe durumu ve bu endişenin fizyolojik karşılıklarıdır (Zhao vd., 2020). Teknostresin nedenleri birçok faktöre göre değişiklik gösterse de genel olarak, “insan-makine etkileşimi ile bağlantılı teknik problemler, yetersiz kullanılabilirlik ve gerekli olan yeni beceriler” olarak sıralanabilir (Çini vd., 2023).

Öncelikle teknostres birey düzeyinde bir olgudur. İlk düzeyde teknostrese sahip bireyler yer almaktadır. İkinci düzeyde, teknostres doğrudan veya dolaylı olarak bilgi ve iletişim teknolojilerinden kaynaklanmaktadır. Sebep, kullanım ortamına göre farklı biçimler alabilir. Örneğin, bir işyeri ortamında yaşanan durum buna bir örnektir. Üçüncü düzeyde, teknostres olumsuz bir deneyimdir. Genellikle bitkin hissetmek gibi psikolojik, duygusal, fiziksel ve davranışsal rahatsızlıklarla birlikte görülür (Weil ve Rosen, 1997; Dahabiyeh vd., 2022).

Tablo 1.'de teknostresi oluşturan bazı temel kavramlara ait tanımlamalar yer almaktadır. Bu tanımlamalar tekno-aşırı yük/tekno-iş yükü, tekno-karmaşıklık, tekno-güvensizlik, tekno-belirsizlik, tekno-istila, tekno-güvenilmezlik, insan-makine etkileşiminde stres ve teknolojik işyeri denetiminden oluşmaktadır. Bu tanımlamaların ortak noktası teknolojik gelişmeler ve bunları kullanırken bireylerin yaşadıkları sıkıntılar ve ortaya çıkan strestir.

Tablo 1. İş yerinde teknostresi oluşturan farklı tanımlamalar

Tekno-aşırı yük/ Tekno-iş yükü	Dijital teknolojilerle çalışmak yüksek tempo, sık kesintiler, çoklu görev, uzun çalışma süresi, dijital iletişimde yanıt sürelerine ilişkin beklentiler vb. nedeniyle zorlayıcı olduğunda ortaya çıkan yükür. Kısaca sürdürülmesi imkânsız bir tempoya zorlanmak.
Tekno-karmaşıklık	Belirli dijital teknolojiler oldukça karmaşık olma eğilimindedir ve çalışanların konsantrasyonunu, yeterliliğini, kontrol hissini zorlar ve karmaşıklığın üstesinden gelmek için ek zaman gerekir. Kısaca teknolojinin kullanımına dair çalışanların kendilerini yetersiz hissetmeleridir.
Tekno-güvensizlik	Dijital teknolojilerin veya daha nitelikli personelin tamamen veya kısmen kendi işinin/pozisyonunun yerini alacağı algısından kaynaklanan iş kaybı veya statüde düşüş korkusu. Kısaca çalışanların teknolojiye yenilip işten çıkarılma korkusu taşımalarıdır.
Tekno-belirsizlik	Kronik dijital dönüşüm süreçlerinin veya tekil teknolojilerin sürekli değişimi teşvik eden özelliklerinin neden olduğu sürekli bir belirsizlik ve muğlaklık hissi. Kısaca dijital teknolojilerde sürekli bir gelişme ve güncellemeden dolayı yaşanan belirsizlikler ve korkular.
Tekno-istila	Mobil cihazlar yüksek esneklik sağlayarak iş ve diğer yaşam alanları arasındaki sınırları bulanıklaştırabilir, iş-yaşam çatışmalarına neden olabilir ve işten sonra toparlanmayı olumsuz etkileyebilir. Kısaca teknoloji günlük yaşamı istila eder ve çalışanlar sürekli teknolojiyi kullanmaya zorlanırlar.
Tekno-güvenilmezlik	Arızaların, teknik hataların, tekil teknolojilerin düşük kullanılabilirliğinin vb. neden olduğu stres (teknostresi yük ve karmaşıklıkla ilgili).
İnsan-makine etkileşiminde stres	Robot veya makine davranışının öngörülemezliği veya robotlara yönelik spesifik olmayan kaygı, bu tür sistemlerin yüksek karmaşıklığı nedeniyle ortaya çıkan stres.
Teknolojik işyeri denetimi	Yeni teknolojiler iş performansının, lokasyonun ve çalışma sürelerinin yakından izlenmesini mümkün kılmakta, bu da izlenen çalışanlarda güvensizlik ve kontrol kaybına yol açabilmektedir.

Kaynak: (Alam 2016; Dragano ve Lunau, 2020 Bahamondes-Rosado vd., 2023)'den yazar tarafından uyarlanmıştır.

3. Yöntem

Bireysel ya da örgütsel olarak BİT'lerin kullanımının hem avantajları hem de dezavantajları vardır. Birçok avantajının yanında (karlılık, hızlık, rekabet avantajı vb. gibi) çalışanlarda teknolojiye bağlı olarak gelişen fiziksel ve ruhsal gelişmelere de (kaygı, endişe, stres, teknostres vb. gibi) neden olmaktadır (Chiappetta, 2017). Bu kapsamda teknostres çalışmaları çalışan-örgüt ilişkisi bağlamında son yıllarda oldukça fazla çalışmaya konu olmuştur (La Torre vd., 2019).

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de YÖKTEZ ve DergiPark veritabanlarında "teknostres" konusunda yapılan tez ve makale çalışmalarının sistematik inceleme vasıtasıyla incelenmesi ve konuyla alakalı çalışacak araştırmacılara yol göstermektir. Çalışma kapsamında oluşturulan amaçlara ulaşmak için aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

- Teknostres konusunda kaç tane tez çalışması yapılmıştır?
- Teknostres konusunda yapılan tez çalışmalarının hazırlandığı üniversite, enstitü, ana bilim dalları nelerdir?
- Lisansüstü çalışmaların yıllara ve tez türüne göre dağılımları nasıldır?
- Lisansüstü çalışmaların araştırma yöntemine ve uygulama alanlarına/ sektörlerine göre dağılımı nedir?
- Lisansüstü çalışmaların örneklem grubunun illere göre dağılımı ve anahtar sözcüklerinin frekans dağılımları nedir?
- Teknostres konusunda kaç tane makale çalışması yapılmıştır?

- Teknostres konusunda yapılan makale çalışmalarının yayınlandığı dergiye ve yıllara göre dağılımı nasıldır?
- Teknostres konusunda yapılan makale çalışmalarının anahtar sözcüklerinin frekans dağılımları ve uygulama alanlarına/sektörlere göre dağılımı nasıldır?

Bu çalışmada yöntem olarak doküman incelemesi vasıtasıyla elde edilen verilerin nitel analiz yöntemlerinden sistematik inceleme yönteminden yararlanılmıştır ve ilgili veriler bu kapsamda analiz edilmiştir. Sistematik inceleme, bir alandaki yayımlanmış çalışmaların taranarak bazı kriterler kullanarak araştırmaya dahil edilmesi ve araştırmaların bazı özelliklerinin ortaya konularak bir senteze varılması sürecidir. Yani sistematik derleme, belirli bir konu ve tasarımla ilgili tüm olası çalışmaları toplar ve sonuçlarını gözden geçirir ve analiz eder (Ahn ve Kang, 2018). Sistematik inceleme çalışmaları daha çok objektif bilgiler içerirler ve çok daha fazla bilimsel olarak kanıt üretebilirler (Karaçam, 2013).

Diğer yandan yöntemi daha iyi kullanabilmek için Erdirençelebi ve Ertürk'ün (2021) "Türkiye'de "Nepotizm" Konusunda Hazırlanan Çalışmalara Yönelik Bir İnceleme" ve Özen'in (2000) "Türk Yönetim Organizasyon Yazınında Yöntem Sorunu: Kongre Bildirileri Üzerine İnceleme" çalışmalarındaki yöntemsel içerikten yararlanılmıştır.

Çalışma kapsamında YÖKTEZ ve DergiPark veri tabanlarında anahtar kelime olarak "teknostres veya tekno-stres veya technostress" şeklinde arama yapılmıştır. Aramalar 25.04.2023-10.05.2023 tarihi itibarıyla gerçekleştirilmiştir. Ulaşılan sonuçlara sırasıyla aşağıda yer verilmiştir.

4. Bulgular

4.1. Tezler Genel Bir Bakış

Bu bölümde çalışmanın kapsamına giren lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) tezlerine ait genel bir bakış gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2. Tezlerin üniversitelere ve enstitülere göre dağılımı

Üniversite	Enstitü	Çalışma Sayısı	Yüzde %
Fırat Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü	2	6,3
	Sosyal Bilimler Enstitüsü	1	3,1
Marmara Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	2	6,3
	Sağlık Bilimleri Enstitüsü	1	3,1
Trakya Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	2	6,3
	Fen Bilimleri Enstitüsü	1	3,1
Aksaray Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	2	6,3
Bahçeşehir Üniversitesi	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	2	6,3
İstanbul Aydın Üniversitesi	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	2	6,3
İstanbul Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	2	6,3
Munzur Üniversitesi	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	2	6,3
Amasya Üniversitesi	Fen Bilimleri Enstitüsü	1	3,1
Anadolu Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü	1	3,1
Gazi Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü	1	3,1
Gümüşhane Üniversitesi	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	1	3,1
Hacettepe Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	1	3,1
İbn Haldun Üniversitesi	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	1	3,1
İstanbul Medipol Üniversitesi	Sağlık Bilimleri Enstitüsü	1	3,1
Karabük Üniversitesi	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	1	3,1
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	1	3,1
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Sağlık Bilimleri Enstitüsü	1	3,1
Necmettin Erbakan Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü	1	3,1
Niğantaşı Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	1	3,1
Yıldız Teknik Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	1	3,1
TOPLAM		32	100,0

YÖKTEZ veri tabanında gerçekleştirilen arama sonucunda teknostres konulu toplamda 32 çalışmaya ulaşılmıştır. Ulaşılan tezlerin ait oldukları üniversiteler ve enstitüler Tablo 2’de gösterilmiştir. En çok çalışma gerçekleştirilen üniversiteler 3 çalışma (%9,4) ile Fırat Üniversitesi, 3 çalışma (%9,4) ile Marmara Üniversitesi ve 3 çalışma (%9,4) ile Trakya Üniversitesi yer almaktadırlar. Türkiye’nin çeşitli illerinde konuyla alakalı çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

Tablo 3. Tezlerin yıllara göre çalışma sayıları

Yıllara Göre Dağılım	Çalışma Sayısı	Yüzde %
2017	1	3,1
2019	2	6,3
2021	10	31,3
2022	14	43,8
2023	5	15,6
TOPLAM	32	100,0

YÖKTEZ veri tabanında gerçekleştirilen arama sonucunda teknostres konulu çalışmaların yıllara göre dağılımı Tablo 3’te verilmiştir. Buna göre en çok çalışma 14 çalışma (%43,8) ile 2022 yılına, en az çalışma ise 1 çalışma (%3,1) ile 2017 yılına aittir. 2023 yılında ise henüz 5 çalışmanın (%15,6) gerçekleştirildiği görülmektedir.

Tablo 4. Tezlerin ana bilim dalına göre çalışma sayıları

Ana Bilim Dalı	Çalışma Sayısı	Yüzde %
İşletme Ana Bilim Dalı	13	40,6
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı	4	12,5
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı	3	9,4
Eğitim Programları ve Öğretimi Ana Bilim Dalı	2	6,3
Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı	1	3,1
Hava Taşımacılığı Yönetimi Ana Bilim Dalı	1	3,1
Hastane İşletmeciliği Ana Bilim Dalı	1	3,1
Hemşirelik Ana Bilim Dalı	1	3,1
İngiliz Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı	1	3,1
İşletme (İngilizce) Ana Bilim Dalı	1	3,1
Psikoloji Ana Bilim Dalı	1	3,1
Sağlık Yönetimi Ana Bilim Dalı	1	3,1
Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı	1	3,1
Yönetim Bilişim Sistemleri Ana Bilim Dalı	1	3,1
TOPLAM	32	100,0

YÖKTEZ veri tabanında gerçekleştirilen arama sonucunda teknostres konulu çalışmaların Ana Bilim Dalına (A.B.D.) göre dağılımları Tablo 4’te verilmiştir. Buna göre en çok çalışma gerçekleştirilen ana bilim dalı 13 çalışma (%40,6) ile İşletme A.B.D., ikinci sırada en çok çalışma gerçekleştirilen ana bilim dalı 4 çalışma (%12,5) ile Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi A.B.D.’dir. Üçüncü sırada ise 3 çalışma (%9,4) ile Eğitim Bilimleri A.B.D. gelmektedir.

Tablo 5. Tezlerin türüne göre dağılımları

Tez Türü	Çalışma Sayısı	Yüzde %
Yüksek Lisans	28	87,5
Doktora	4	12,5
TOPLAM	32	100,0

YÖKTEZ veri tabanında gerçekleştirilen arama sonucunda teknostres konulu çalışmaların türüne göre dağılımları Tablo 5'te verilmiştir. Buna göre en çok çalışma 28 çalışma (%87,5) ile yüksek lisans türünde yapılırken doktora türünde sadece 4 çalışma (%12,5) gerçekleştirilmiştir.

Tablo 6. Tezlerin araştırma konularına göre dağılımları

Araştırma Konusu	Çalışma Sayısı	Yüzde %
İşletme	14	36,8
Eğitim ve Öğretim	11	28,9
Bilim ve Teknoloji	5	13,2
Sağlık Kurumları Yönetimi	2	5,3
Sivil Havacılık	2	5,3
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	1	2,6
Hemşirelik	1	2,6
Psikoloji	1	2,6
Spor	1	2,6
TOPLAM	38	100,0

YÖKTEZ veri tabanında gerçekleştirilen arama sonucunda teknostres konulu çalışmaların araştırma konularına göre dağılımları Tablo 6'da verilmiştir. Buna göre en çok çalışılan alan 14 çalışma (%36,8) ile İşletme alanında olurken ikinci sırada 11 çalışma (%28,9) ile Eğitim ve Öğretim alanı gelmektedir. Üçüncü sırada ise 5 çalışma (%13,2) ile Bilim ve Teknoloji alanı gelmektedir.

Tablo 7. Tezlerin anahtar sözcüklerinin frekans dağılımları

Anahtar Kelimeler	Çalışma Sayısı	Yüzde %
Teknostres	32	31,7
Teknoloji/Teknoloji Kabul/Teknoloji Kullanım Modeli	11	10,9
Çalışanlar	4	4,0
Stres/İş Stresi/Örgütsel Stres	4	4,0
Bankacılık sektörü	3	3,0
Eğitim teknolojisi	3	3,0
Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü	2	2,0
Bireysel yenilikçilik	2	2,0
Dijitalleşme	2	2,0
Havacılık sektörü	2	2,0
İş Güvencesi	2	2,0
İş Verimi/Doyumu	2	2,0
Öğretmenler	2	2,0
Pandemi	2	2,0
Verimlilik	2	2,0
Algılanan Örgütsel Destek	1	1,0
Bilgi ve İletişim Teknolojileri	1	1,0
Bireysel İş Performansı	1	1,0
Dijital Dönüşüm	1	1,0
Duygusal Zekâ	1	1,0
ELT	1	1,0
Esnek Çalışma	1	1,0
Genel muhasebe	1	1,0
Güvencesizlik	1	1,0
Hizmet İnovasyon Davranışı	1	1,0
İş Güvensizliği	1	1,0
İşe yabancılaşma	1	1,0
İşle Bütünleşme	1	1,0
İyilik Hali	1	1,0
Karar Verme	1	1,0
Performans	1	1,0

Psikolojik İyi Oluş	1	1,0
Sanal Kaytarma	1	1,0
Tekno-gerilim	1	1,0
Teknolojik Değişme	1	1,0
Teknolojik Liderlik	1	1,0
Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi	1	1,0
Teknolojik Yeterlilik	1	1,0
Tükenmişlik sendromu	1	1,0
Uzaktan eğitim	1	1,0
Web 2.0	1	1,0
TOPLAM	101	100,0

Çalışma kapsamında yapılan tezlerde en çok yer verilen anahtar kelimelere Tablo 7’de yer verilmiştir. Buna göre doğal olarak en çok yer verilen kelime 32 kere (%31,7) ile teknostres kelimesidir. Daha sonra 11 kere (%10,9) ile teknoloji/teknoloji kabul/teknoloji kullanım modeli kelimeleri gelmektedir. Teknostres özellikle de teknolojik gelişmelere bağlı olarak yaşanan bir psikolojik olgu olduğu için teknolojik gelişmelerle daha çok çalışıldığı görülmektedir.

Tablo 8. Tezlerin uygulama alanlarına/sektörlerine göre dağılımları

Uygulama Alanlarına/Sektörlere Göre Dağılımları	Çalışma Sayısı	Yüzde %
Eğitim-Öğretim (MEB ve Yükseköğretim)	15	46,9
Beyaz Yakalı Çalışan	6	18,8
Sağlık	4	12,5
Bankacılık	3	9,4
Havacılık	2	6,3
Çağrı Merkezi	1	3,1
Lisans Öğrencileri	1	3,1
TOPLAM	32	100,0

Yapılan çalışmalar kapsamında çalışmaların yöntemlerinin uygulandığı alanlara/sektörlere Tablo 8’de yer verilmiştir. Buna göre en çok çalışma yürütülen alan 15 çalışma (%46,9) ile Eğitim-Öğretim (MEB ve Yükseköğretim) alanındadır. Daha sonra 6 çalışma ile (%18,8) Beyaz Yakalı Çalışan alanı gelmektedir. Üçüncü sırada ise 4 çalışma (%12,5) ile Sağlık alanı gelmektedir. Çalışmaların çok farklı alanlarda gerçekleştirildiği görülmektedir.

Tablo 9. Tezlerin örneklem dağılımları

Örneklem İl Dağılımı	Çalışma Sayısı	Yüzde %
İstanbul	7	21,9
Türkiye Geneli	7	21,9
Belirtilmemiş	2	6,3
Edirne	2	6,3
Elâzığ	2	6,3
Ankara, İstanbul, Kocaeli, İzmir, Trabzon, Gümüşhane	1	3,1
Trakya Bölgesi İlleri	1	3,1
Balıkesir ve İzmir	1	3,1
Batı Karadeniz	1	3,1
Doğu Anadolu İlleri	1	3,1
Kırıkkale	1	3,1
Kırşehir	1	3,1
Konya	1	3,1
Muğla	1	3,1
Muş	1	3,1
Samsun	1	3,1
Tunceli	1	3,1
TOPLAM	32	100,0

Gerçekleştirilen tez çalışmalarının örneklemelerinin il bazlı dağılımları Tablo 9’da gösterilmiştir. Buna göre en çok örneklemin ele alındığı iller 7’şer (%21,9) çalışma ile İstanbul ve Türkiye geneli oluşturmaktadır. Teknostres konulu çalışmalara Türkiye’nin birçok ilinden örneklem toplandığı görülmektedir.

Tablo 10. Tezlerde kullanılan yöntemler

Kullanılan Yöntemler	Çalışma Sayısı	Yüzde %
Nicel Yöntem	28	87,5
Nitel Yöntem	0	0
Karma Yöntem	4	12,5
TOPLAM	32	100,0

Gerçekleştirilen tez çalışmalarında kullanılan yöntemlerin dağılımları Tablo 9’da gösterilmiştir. Buna göre en çok kullanılan yöntemler 28 çalışma (%87,5) ile nicel yöntem, 4 çalışma (%12,5) ile karma yöntemler yer almaktadır. Sadece nitel yöntemin kullanıldığı bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Tablo 11. Tezlerde kullanılan ölçekler

Kullanılan Ölçekler	Çalışma Sayısı	Yüzde %
Tarafdar vd. (2007)	17	53,1
Çoklar vd. (2016)	12	37,5
Belirtilmemiş	1	3,1
Molino vd. 2020	1	3,1
Nimrod (2018)	1	3,1
TOPLAM	32	100,0

YÖKTEZ veri tabanında yapılan tez çalışmalarında kullanılan ölçekler Tablo 11’de gösterilmiştir. Buna göre özellikle işletmeler hedeflenerek çalışanlar üzerinde yapılan çalışmalarda genel olarak 17 kere (%53,1) ile Tarafdar ve diğerlerinin (2007) ölçeği kullanılmıştır. Eğitim-Öğretim sektöründeki öğretmenler üzerine yapılan çalışmalarda ise en sık kullanılan ölçek 12 kere (%37,5) ile Çoklar ve diğerlerine (2016) aittir.

3.2. Dergilere Genel Bir Bakış

Bu bölümde DergiPark veri tabanı kullanılarak makale türünde tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda toplamda 24 makaleye erişim sağlanmıştır. Bunlarla ilgili bilgiler sırasıyla aşağıda verilmiştir.

Tablo 12. Makalelerin yayımlandığı dergiye göre dağılımı

Makalenin Yayımlandığı Dergi Adı	Çalışma Sayısı	Yüzde %
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1	4,2
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1	4,2
Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi	1	4,2
Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	4,2
Alanya Akademik Bakış Dergisi	1	4,2
Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1	4,2
Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1	4,2
Çalışma İlişkileri Dergisi	1	4,2
Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi	1	4,2
E-International Journal of Educational Research	1	4,2
EKEV Akademi Dergisi	1	4,2
Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi	1	4,2
Electronic Journal of Vocational Colleges	1	4,2

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1	4,2
Kütüphane, Arşiv ve Müze Araştırmaları Dergisi	1	4,2
Management and Political Sciences Review	1	4,2
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi	1	4,2
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi	1	4,2
Muhasebe ve Finansman Dergisi	1	4,2
Online Academic Journal of Information Technology	1	4,2
SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi	1	4,2
Sosyoekonomi	1	4,2
Trakya Eğitim Dergisi	1	4,2
Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry	1	4,2
TOPLAM	24	100,0

DergiPark veri tabanında gerçekleştirilen makale çalışmalarının yayımlandığı dergiler Tablo 12’de gösterilmiştir. Buna göre adı geçen her dergide 1’er çalışma (%4,2) gerçekleştirilmiştir. Konuyla alakalı çok çeşitli dergilerde yayın yapılması konunun son yıllardaki önemini göstermektedir.

Tablo 13. Makalelerin hazırlandığı yıllara göre dağılımı

Hazırlandığı Yıllar	Çalışma Sayısı	Yüzde %
2015	1	4,2
2016	1	4,2
2017	2	8,3
2018	2	8,3
2020	1	4,2
2021	6	25,0
2022	10	41,7
2023	1	4,2
TOPLAM	24	100,0

Teknostres konusunda yazılan makalelerin yayımlandığı yıllara göre dağılımları Tablo 13’te gösterilmiştir. Buna göre en çok çalışma 10 çalışma (%41,7) ile 2022 yılına aittir. İkinci sırada en çok çalışma gerçekleştirilen yıl ise 6 çalışma (%25,0) ile 2021 yılı gelmektedir.

Tablo 14. Makalelerin araştırma yöntemine göre dağılımları

Veri Toplama Türü	Çalışma Sayısı	Yüzde %
Nicel	18	75,0
Nitel	1	4,0
Karma	3	13,0
Literatür Taraması	2	8,0
TOPLAM	24	100,0

Teknostres konusunda yapılan çalışmaların yöntemine göre dağılımları Tablo 14’te gösterilmiştir. Buna göre makalelerin 18’inde (%75,0) nicel yöntemler, 3’ünde (%13,0) karma yöntemler, 2’sinde (%8,0) literatür taraması ve 1’inde (%4,0) nitel yöntemler kullanmıştır. Özellikle makalelerde ölçeklerle yapılan çalışmalar ön plana çıkmaktadır.

Tablo 15. Makalelerin uygulama alanlarına/sektörlere göre dağılımları

Sektörler	Çalışma Sayısı	Yüzde %
Eğitim-Öğretim	11	44,0
Beyaz Yakalı Çalışan	4	16,0
Literatür Taraması	3	12,0
Bankacılık	2	8,0
Havacılık	2	8,0
Lisans Öğrencileri	2	8,0
Sağlık	1	4,0
TOPLAM	25	100,0

Teknostres konulu makale çalışmalarının sektörlere göre dağılımına Tablo 15’te yer verilmiştir. Bu bağlamda eğitim-öğretim sektörünü kullanan çalışma sayısı 11 (%44,0), beyaz yakalı çalışan kullanan çalışma sayısı 4 (%16,0) ve literatür taraması şeklinde yapılan çalışma sayısı ise 3 (%12,0)’dir.

Tablo 16. Makalelerin örneklem grubunun illere göre dağılımı

Makalenin Örneklem Grubu	Çalışma Sayısı	Yüzde %
İstanbul	4	15,4
Literatür Taraması	3	11,5
Türkiye İlleri	3	11,5
Ankara	2	7,7
Belirtilmemiş	2	7,7
Edirne	2	7,7
Hatay	1	3,8
İzmir	1	3,8
Kahramanmaraş	1	3,8
Kırıkkale	1	3,8
Konya	1	3,8
Kütahya	1	3,8
Malatya	1	3,8
Mardin	1	3,8
Sinop	1	3,8
Zonguldak	1	3,8
TOPLAM	26	100,0

Gerçekleştirilen makale çalışmalarının illere göre dağılımları Tablo 16’da gösterilmiştir. Buna göre en çok çalışma İstanbul ilinde 4 çalışma (%15,4) ile gerçekleştirilmiştir. 3 çalışma (%11,5) ve 2 çalışma (%7,7) gerçekleştirilen iller olduğu gibi sadece 1 çalışmanın da gerçekleştirildiği iller de vardır.

Tablo 17. Makalelerin anahtar sözcüklerinin frekans dağılımları

Anahtar Kelime	Çalışma Sayısı	Yüzde%
Teknostres	22	28,6
Stres	6	7,8
Okul Yöneticileri/Öğretmenler	4	5,2
BİT	3	3,9
Teknoloji Kabulü/Kullanımı	3	3,9
Tükenmişlik	3	3,9
COVID-19	2	2,6
İş Performansı	2	2,6
Öğretmenlerin Teknoloji Yeterlikleri	2	2,6
Ölçek Uyarlaması	2	2,6
Örgütsel Sinizm	2	2,6
Teknostresin Nedenleri	2	2,6

Bilinçli Farkındalık	1	1,3
Bilişsel Ön Yargılar	1	1,3
Bireysel İş Performansı	1	1,3
Dijital Hastalık	1	1,3
Eğitimde Teknoloji	1	1,3
Ergonomi	1	1,3
Esnek Çalışma	1	1,3
Hizmet İnovasyon Davranışı	1	1,3
İnsan Bilgisayar Etkileşimi	1	1,3
İş Gerilimi	1	1,3
İş Sağlığı	1	1,3
İş-Aile Çatışması	1	1,3
Kütüphaneciler	1	1,3
Motivasyon	1	1,3
Öğretmen Adayı	1	1,3
Ölçme Ölçeği	1	1,3
Problemlili Akıllı Telefon Kullanımı	1	1,3
Sağlık Çalışanları	1	1,3
Teknoloji Bağımlılığı	1	1,3
Teknoloji Entegrasyonu	1	1,3
Teknoloji Liderliği	1	1,3
Teknolojik Stres	1	1,3
Teknolojik-Pedagojik-Alan Bilgisi	1	1,3
Yenilik	1	1,3
TOPLAM	77	100,0

Makalelerde kullanılan anahtar kelimeler Tablo 17’de gösterilmiştir. Buna göre en çok kullanılan anahtar kelime 22 kez (%28,6) ile teknostres kavramıdır. Daha sonra 6 kez (%7,8) ile stres ve 4 kez (%5,2) ile okul yöneticileri/öğretmenler gelmektedir. Yine diğer anahtar kelimelere bakıldığında “Teknostresin” birçok kavramla birlikte çalışıldığı görülmektedir.

Tablo 18. Makalelerde kullanılan ölçekler

Kullanılan Teknostres Ölçeği	Çalışma Sayısı	Yüzde %
Tarafdar vd. (2007)	10	41,7
Çoklar vd. (2016)	6	25,0
Literatür Taraması	3	12,5
Ölçek Geliştirme	2	8,3
Alam (2016)	1	4,2
Ayyagari vd. (2011)	1	4,2
Mülakat/Görüşme	1	4,2
TOPLAM	24	100,0

Teknostres konusunda yapılan çalışmalarda kullanılan ölçekler Tablo 18’de gösterilmiştir. Buna göre en çok kullanılan ölçekler 10 kez (%41,7) ile Tarafdar ve diğerlerinin (2007) ölçeği olurken devamında 6 kez (%25,0) ile Çoklar ve diğerlerinin (2016) makalesi gelmektedir.

5. Sonuç

Teknolojik gelişmeler dünyayı değiştirmiş, internetin önemini ortaya koymuş, yeni iş yapma biçimleri ve öğretim tekniklerini meydana getirerek değişim ve dönüşümü olumlu yönde etkilemiştir (Chen vd., 2021). Teknolojik gelişmeler, özellikle de BİT’ler, işyerinde bilginin iletilmesini, erişilmesini ve işlenmesini kolaylaştırmak için iletişimin nasıl kullanıldığını önemli ölçüde değiştirmiştir (Apulu ve Latham, 2011). Bu nedenle, çalışanlar daha verimli olabilmek için çalışma alışkanlıklarındaki değişikliklere uyum sağlamak zorunda kalmıştır (Ragu-Nathan vd., 2008).

Teknostres, değişen dijital iş dünyasında gittikçe artan sorunlardan bir tanesidir. Çalışanlar ve örgütler için ciddi olumsuz sonuçlar doğuran “teknostres”, örgütlerin çalışanların aşırı teknostreslerini önlemek için “ahlaki”, “yasal” ve “ekonomik sorumluluklarla” karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır (Berger et al., 2023).

Ele alınan veritabanlarındaki literatüre bakıldığı zaman teknostres ile ilgili Türkiye’deki ilk çalışmalar henüz yeni yeni ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada veritabanı olarak Yöktez ve DergiPark veri tabanları kullanılmıştır. Ancak “teknostres” kavramıyla alakalı Google Akademik veri tabanında kavram tarandığı zaman Türkiye’de 1993 yılına ait bir adet çalışmanın varlığına ulaşılmıştır. Akınoğlu’na (1993) ait “Teknostres” başlıklı bir konferans çalışması olan bu çalışma Türkiye’deki ilk teknostres çalışmasıdır. Çalışmanın örneklemini ise kütüphane ve dokümantasyon merkezlerinde çalışanlar oluşturmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojileri profesyonel ve kişisel yaşama giderek daha fazla nüfuz etmektedir. Bu teknolojik gelişmeler sayesinde bilgiye çok daha kolay ve hızlı bir şekilde ulaşılabilen ve meslektaşlarla, arkadaşlarla ya da aileyle eş zamanlı olarak iletişim kurulmaktadır (La Torre vd., 2019). Genel olarak, bu tür teknolojik gelişmeler çalışanların performanslarını artırmaktadır. Diğer yandan da teknostres dolayısıyla hem firmayı hem de çalışanı ve çalışma ortamındaki ilişkilerini etkileyerek devamsızlığa, mesleki etkinlikte azalmaya, çatışmaya ve izolasyona neden olmaktadır (La Torre vd., 2019).

Sonuç olarak “teknostres” kavramı Türkiye’de gittikçe önemi artan kavramlardan biri haline gelmektedir. Özellikle işletmelerde çalışanlar ve eğitim sektöründeki öğretmenler üzerinde birçok lisansüstü tez ve makale çalışma gerçekleştirilmiştir. Ele alınan bazı çalışmalarda teknostrese maruz kalan çalışanların dijital teknolojiler arttıkça daha da fazla teknostrese maruz kalacakları öngörülmektedir. Bu bağlamda da teknostrese uğrayan çalışanların psikolojik ve davranışsal bozukluklara sahip oldukları belirtilmiştir (Çoklar vd., 2016; Yalçın ve Begenirbaş, 2021). Bu doğrultuda literatürde bu durumu destekleyen çalışmalar da mevcuttur (La Torre vd., 2019; Bahamondes-Rosado vd., 2023). Buna karşın ele alınan diğer bazı çalışmalarda ise teknostrese maruz kalmanın önlenebileceği ve teknolojilerin pozitif taraflarına odaklanarak bunun başarılacağı belirtilmiştir (Yener, 2018; Gül, 2022). Bu bağlamda bu durumu destekleyen çalışmalar da mevcuttur (Brivio et al., 2018; Dragano ve Lunau, 2020; Borle vd., 2021; Berger et al. 2023). Yine bu kapsamda teknostresle mücadeleyle yönelik kurumsal tepkiler, özellikle eğitim ve öğretim gibi bilgi destek faaliyetlerini ve çalışanların tasarım ve uygulama süreçlerine katılımını içeren bazı durumlar da ön plandadır (Bhattacharya vd., 2019). Son olarak çalışma kapsamında ulaşılan bir diğer sonuç yaşanan teknostresin iş-aile yaşam çatışmasına neden olduğudur. Literatürde bu durumu destekler nitelikte çalışmalar da mevcuttur (Saim vd., 2021; Cataldo vd., 2023).

Gelecekteki çalışmalara yol göstermek için bu çalışmada “teknostres” çalışmasının sistematik incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Sonraki çalışmalarda Web of Science, Emerald, Sciencedirect, Scopus gibi veri tabanlarında yapılacak taramalar neticesinde araştırma daha da genişletilebilir. Ayrıca çalışmanın kısıtı olarak ele alınan çalışmaların Türkiye’deki YÖKTEZ ve DergiPark veritabanlarından alınmış olması gelmektedir.

Kaynakça

- Ahn, E., & Kang, H. (2018). Introduction to systematic review and meta-analysis. *Korean Journal of Anesthesiology*, 71(2), 103-112.
- Akınoğlu, H. F. G. (1993). Teknostres. *Türk Kütüphaneciliği Konferansı*, 7(3), 159-173.
- Alam, M. A. (2016). Techno-stress and productivity: Survey evidence from the aviation industry. *Journal of Air Transport Management*, 50, 62-70.
- Apulu, I. ve Latham, A. (2011). An evaluation of the impact of information and communication technologies: two case study examples. *International Business Research*, 4(3), 3-9.

- Arnetz, B. B. ve Wiholm, C. (1997). Technological stress: Psychophysiological symptoms in modern offices. *Journal of Psychosomatic Research*, 43(1), 35-42.
- Ayyagari, P. ve Sindelar, J.L. (2010). The Impact of job stress on smoking and quitting: Evidence from the HRS. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, 10(1), 1-36.
- Ayyagari, R., Grover, V., & Purvis, R. (2011). Technostress: Technological antecedents and implications. *MIS Quarterly*, 35(4), 831-858.
- Bhattacharya, M., Wamba, S. F., & Kamdjoug, J. R. K. (2019). Exploring the determinants of ERP adoption intention: The case of ERP-enabled emergency service. *International Journal of Technology Diffusion (IJTD)*, 10(4), 58-76.
- Bahamondes-Rosado, M. E., Cerdá-Suárez, L. M., Dodero Ortiz de Zevallos, G. F., & Espinosa-Cristia, J. F. (2023). Technostress at work during the COVID-19 lockdown phase (2020–2021): A systematic review of the literature. *Frontiers in Psychology*, 14, 1-12.
- Berger, M., Schäfer, R., Schmidt, M., Regal, C., & Gimpel, H. (2023). How to prevent technostress at the digital workplace: A delphi study. *Journal of Business Economics*, 1-63.
- Borle, P., Reichel, K., Niebuhr, F., & Voelter-Mahlknecht, S. (2021). How are techno-stressors associated with mental health and work outcomes? A systematic review of occupational exposure to information and communication technologies within the technostress model. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(16), 1-19.
- Brivio, E., Gaudio, F., Vergine, I., Mirizzi, C. R., Reina, C., Stellari, A., & Galimberti, C. (2018). Preventing technostress through positive technology. *Frontiers in psychology*, 9, 1-5.
- Brod, C. (1984). *Technostress: The human cost of the computer revolution*. London: AddisonWesley.
- Brillhart, P. (2004). Technostress in the workplace: managing stress in the electronic workplace. *J Am Acad Bus Camb*, 5, 302-307.
- Brynjolfsson, E. ve McAfee, A. (2014). *The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. WW Norton & Company.
- Cataldo, A., Bravo, N., Araya, P., & Ormeño, V. (2023). Why university students are technostressed with remote classes: study-family conflict, satisfaction with university life, and academic performance. *Telematics and Informatics*, 80, 1-11.
- Chen, M., Sinha, A., Hu, K., & Shah, M.I. (2021). Impact of technological innovation on energy efficiency in industry 4.0 era: Moderation of shadow economy in sustainable development. *Technological Forecasting and Social Change*, 164, 1-10.
- Chiappetta, M. (2017). The technostress: Definition, symptoms and risk prevention. *Senses and Sciences*, 4(1), 1-4.
- Çini, M. A., Erdirençelebi, M. & Akman, A. Z. (2023). The effect of organisation employees' perspective on digital transformation on their technostress levels and performance: The public institutions example. *Central European Business Review*, 12(4), 1-25.
- Çoklar, A.N., Efiltili, E., Şahin, Y.L., & Akçay, A. (2016). "Determining the reasons of technostress experienced by teachers: A qualitative study". *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 7(2), 71-96.
- Dahabiyeh, L., Najjar, M. S., & Wang, G. (2022). Online teaching during COVID-19 crisis: The role of technostress and emotional dissonance on online teaching exhaustion and teaching staff productivity. *The International Journal of Information and Learning Technology*, 39(2), 97-121.
- Dragano, N. ve Lunau, T. (2020). Technostress at work and mental health: Concepts and research results. *Current Opinion in Psychiatry*, 33(4), 407-413.
- Erirənçelebi, M., ve Ertürk, E. (2021). Türkiye'de "Nepotizm" konusunda hazırlanan çalışmalara yönelik bir inceleme. "*İş, Güç*" *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 23(1), 49-68.
- Eurostat (2021). ICT Specialists in Employment, (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=ICT_specialists_in_employment#Relative_share_of ICT_specialists_in_the_total_workforce, Erişim tarihi: 14.05.2023).
- Gül, N. (2022). Teknostresin tükenmişlik üzerindeki etkisinde bilinçli farkındalığın aracılık rolü: Banka çalışanları üzerine bir araştırma. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 6(3), 2747-2762.

- Hsiao, K. L., Shu, Y., & Huang, T. C. (2017). Exploring the effect of compulsive social app usage on technostress and academic performance: Perspectives from personality traits. *Telematics and Informatics*, 34(2), 679-690.
- Karaçam, Z. (2013). Sistematik derleme metodolojisi: Sistematik derleme hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 26-33.
- La Torre, G., Esposito, A., Sciarra, I., & Chiappetta, M. (2019). Definition, symptoms and risk of techno-stress: A systematic review. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 92, 13-35.
- Lee, Y. K. (2021). Impacts of digital technostress and digital technology self-efficacy on fintech usage intention of Chinese gen z consumers. *Sustainability*, 13(9), 1-15.
- Ma, J., Ollier-Malaterre, A., & Lu, C. Q. (2021). The impact of techno-stressors on work-life balance: The moderation of job self-efficacy and the mediation of emotional exhaustion. *Computers in Human Behavior*, 122, 1-10.
- Marin-García, A., Gil-Saura, I., Ruiz-Molina, M.E., & Berenguer-Contró, G. (2021). The moderating effect of store format on the relationships between ICT, innovation and sustainability in retailing. *Frontiers in Psychology*, 12, 1-14.
- Molino, M., Ingusci, E., Signore, F., Manuti, A., Giancaspro, M. L., Russo, V., Zito, M., & Cortese, C. G. (2020). Wellbeing costs of technology use during COVID-19 remote working: an investigation using the Italian translation of the technostress creators scale. *Sustainability (Switzerland)*, 12(15), 1-20.
- Mushtaq, R., Gull, A.A., & Usman, M. (2022). ICT adoption, innovation, and SMES' access to finance. *Telecommunications Policy*, 46(3), 1-17.
- Mustafaoglu, R., Zirek, E., Yasacı, Z., & Özdiñler, A. R. (2018). Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(2), 1-21.
- Nimrod, G. (2018). Technostress: Measuring a new threat to well-being in later life. *Aging & Mental Health*, 22(8), 1086-1093.
- Özen, Ş. (2000). Türk yönetim/organizasyon yazınında yöntem sorunu: Kongre bildirimleri üzerine bir inceleme. *Doğu Akdeniz Üniversitesi Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 89-118.
- Ragu-Nathan, T.S., Tarafdar, M., Ragu-Nathan, B.S., & Tu, Q. (2008). The consequences of technostress for end users in organizations: conceptual development and empirical validation. *Information Systems Research*, 19(4), 417-433.
- Saim, M. A. S. M., Rasih, W. E. W., & Ma'on, S. N. (2021). Technostress creator and work life balance: A systematic literature review. *Romanian Journal of Information Technology & Automatic Control*, 31(1), 77-88.
- Salanova, M., Llorens, S., & Cifre, E. (2013). The dark side of technologies: Technostress among users of information and communication technologies. *International journal of psychology*, 48(3), 422-436.
- Sasidharan, S. (2022). Technostress in the workplace: a social network perspective. *Information Technology & People*, 35(4), 1219-1238.
- Sellberg, C., & Susi, T. (2014). Technostress in the office: a distributed cognition perspective on human-technology interaction. *Cognition, Technology & Work*, 16, 187-201.
- Stolterman E. ve Fors A.C. (2004). Information technology the good life, In: Kaplan B, Truex DP, Wastell D. et al (Eds.), *Information Systems Research: Relevant Theory and Informed Practice* (687-692). IFIP International Federation for Information Processing, Boston, MA: Springer Science Business Media Inc.
- Şahin Y.L. ve Çoklar A.N. (2009). Social networking users' views on technology and the determination of technostress levels. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1, 1437-1442.
- Temiz, N. (2023). Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin insan sağlığı üzerindeki etkileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(44), 539-562.
- Tarafdar, M., Tu, Q., Ragu-Nathan, B.S. & Ragu-Nathan, T.S. (2007). The impact of technostress on role stress and productivity. *Journal of Management Information Systems*, 24(1), 301-328.

- Tarafdar, M., Cooper, C. L., & Stich, J. F. (2019). The technostress trifecta-techno eustress, techno distress and design: Theoretical directions and an agenda for research. *Information Systems Journal*, 29(1), 6-42.
- Truța, C., Maican, C. I., Cazan, A. M., Lixăndroiu, R. C., Dovleac, L., & Maican, M. A. (2023). Always connected@ work. Technostress and well-being with academics. *Computers in Human Behavior*, 143, 1-20.
- Wang K., Shu Q., & Tu Q. (2008). Technostress under different organizational environments: an empirical investigation. *Comput Hum Behav*, 24, 3002-3013.
- Weil, M. M. ve Rosen, L. D. (1997). *Technostress: Coping with technology @ work @home @play*. New York: J. Wiley.
- World Economic Forum (2016). The global information technology report 2016 (Innovating in the Digital Economy, Erişim tarihi: 15.05.2023).
- Yalçın, R. C., & Begenirbaş, M. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinde Teknostres ve İş-Aile Çatışması. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 701-730.
- Yener, S. (2018). Teknostresin iş performansı üzerindeki etkisi: Tükenmişliğin aracı rolü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 85-101.
- Young, K. (2015). The evolution of internet addiction disorder, In C. Montag & M. Reuter (Eds.), *Internet Addiction: Neuroscientific Approaches and Therapeutical Interventions* (pp. 3-17). Springer Science + Business Media.
- Zhao, X., Xia, Q., & Huang, W. (2020). Impact of technostress on productivity from the theoretical perspective of appraisal and coping processes. *Information and Management*, 57(8), 1-11.